тайыу; **но́ги на льду е́дут в ра́зные сто́роны** боҙҙа аяҡтар төрлө яҡҡа тая; ◇ **да́льше е́хать не́куда** *см.* **да́льше.**

ЕХИ́ДНА *ж.* 1. *зоол.* ехидна (*терпе һымаҡ хайуан*); 2. *зоол.* ехидна (*ағыулы йылан*); 3. *прост.* (*о человеке*) ҡара эсле кеше, ҡара йылан.

ЕХИ́ДНИЧАТЬ *несов. разг.* сәнсеү (*һүҙ менән*), төртмә телләнеү, усал көлөү, аҫтыртын ғына мыҫҡыллап көлөү.

ЕХИ́ДНЫЙ *прил.* аҫтыртын усал, мәкерле; эскерле; төртмәле, сәнсеүле; **ехи́дный челове́к** аҫтыртын усал кеше.

ЕХИ́ДСТВО *с.* аҫтыртын усаллыҡ; мәкерлелек, эскерлелек.

ЕХИ́ДСТВОВАТЬ *несов. разг. см.* **ехи́дничать.**

ешь *наст. вр. и повел. накл. от* **есть** I 1,4.

ЕЩЁ *нареч.* 1. (*вдобавок и при сравнительной степени*) тағы, тағы ла, йәнә; **возьми́ ещё и э́ту кни́гу** тағы был китапты ал; **он стал ещё сильне́е** ул тағы ла көслөрәк булып китте; 2. (*до сих пор*) әле; **он ещё не ко́нчил шко́лу** ул әле мәктәпте бөтөрмәгән; 3. (*уже*) инде, үк, үк; **он уе́хал ещё неде́лю тому наза́д** ул инде бынан бер аҙна элек үк китте; 4. *в знач. усил. частицы* әле, тағы; **как ещё полу́чится!** нисек килеп сығыр әле!; ◇ **а ещё...** етмәһә...; **почему́ ты опозда́л? А ещё пионе́р!** ниңә һуңланың? Етмәһә пионер!; **всё ещё...** ... әле хәҙер ҙә, ... һаман, әлегә тиклем, ...хәҙергә ҡәҙәр; **ещё бы** әлбиттә, билдәле; **ещё ничего́** ярай әле, ярарлыҡ әле; **ещё и ещё** тағы ла күберәк; **нет ещё** әлегә юҡ, юҡ әле.

ЕЮ́ *мест. личн. тв. п. ед. от* **она́** уның менән.

Ж

Ж I *см.* **же** I.

Ж II *см.* **же** II.

ЖА́БА I *ж.* әрмәнде.

ЖА́БА II *ж. уст.*: **грудна́я жа́ба** күкрәк жабаһы (*тын ҡыҫылып, йөрәк ауыртыуы*).

ЖА́БЕРНЫЙ *прил.* айғолаҡ; айғолаҡлы; **жа́берные кла́паны** айғолаҡ япҡаҡтары; **жа́берные живо́тные** айғолаҡлы хайуандар.

ЖА́БИЙ *прил.* әрмәнде; **жа́бья икра́** әрмәнде ыуылдырығы.

ЖА́БРЫ *мн.* (*ед.* **жа́бра** *ж.*) айғолаҡ (*һыу хайуандарының тын алыу органы*); ◇ **брать (взять) за жа́бры** боғаҙынан (*йәки яғаһынан*) алыу.

ЖА́ВОРОНОК *м.* һабан турғайы.

ЖА́ДИНА *м. и ж. прост.* ҡомһоҙ, ҡарун.

ЖА́ДНИЧАТЬ *несов. разг.* 1. (*напр. в еде*) ҡомһоҙланыу, ҡомарланыу; 2. (*скупиться*) һаранланыу, ҡарунланыу.

ЖА́ДНО *нареч.* 1. ҡомһоҙланып, ҡомарланып; **жа́дно есть** ҡомһоҙланып ашау; 2. *перен.* бирелеп, йотлоғоп; **жа́дно слу́шать** бирелеп (*йәки* йотлоғоп) тыңлау.

ЖА́ДНОСТЬ *ж.* 1. (*алчность*) ҡомағайлыҡ; **жа́дность к де́ньга́м** аҡсаға ҡомағайлыҡ; 2. (*скупость*) һаранлыҡ, ҡарунлыҡ, ҡомһоҙлоҡ; **прояви́ть жа́дность** һаранлыҡ күрһәтеү; 3. *перен.* бирелеү, йотлоғоу; **он с жа́дностью набро́сился на кни́ги** ул йотлоғоп китап уҡырға тотондо.

ЖА́ДНЫЙ *прил.* 1. (*алчный*) ҡомһоҙ, ҡомағай; 2. (*скупой*) һаран, ҡарун; 3. *перен.* бирелеүсән, әүәҫ, йотлоғоп, үлеп; **жа́дный на кни́ги** китапҡа әүәҫ, китап өсөн үлеп барыусы; **с жа́дным внима́нием** бирелеп, ҙур иғтибар менән.

ЖА́ЖДА *ж.* 1. һыуһын, эске килеү; **утоли́ть жа́жду** һыуһын ҡандырыу; **возбужда́ть жа́жду** эске килтереү; 2. *перен.* (*желание, стремление*) ынтылыу, ныҡ теләү, һыуһау; **жа́жда зна́ний** белемгә ынтылыш; **жа́жда свобо́ды** ирек теләү, ирекҡә һыуһау.

ЖА́ЖДАТЬ *несов.* 1. *книжн. уст.* (*хотеть пить*) һыуһау, эске килеү; 2. *перен.* (*желать, стремиться*) ныҡ теләү, тырышыу, ашҡыныу; ◇ **жа́ждать кро́ви** ҡанһырау.

ЖАКЕ́Т *м.* жакет (*ҡатын-ҡыҙҙың өҫкө кейеме*).

ЖАЛЕ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* аяу, ҡыҙғаныу, йәлләү; **жале́ть сиро́т** етемдәрҙе ҡыҙғаныу; 2. *о чём* (*сожалеть*) үкенеү, ҡайғырыу; **жале́ть о поте́рянном вре́мени** юғалған ваҡыт өсөн үкенеү; 3. *кого-что, чего* (*щадить, беречь*) һаҡлау, аяу, йәлләү, ҡыҙғаныу; **не жале́ть жи́зни** йән аямау; ◇ **рабо́тать, не жале́я сил** көс аямай эшләү.

ЖА́ЛИТЬ *несов. кого-что* сағыу; **пчёлы жа́лят** бал ҡорттары сағалар.

ЖА́ЛКИЙ *прил.* 1. аяныс, йәл, ҡыҙғаныс, меҫкен; **име́ть жа́лкий вид** меҫкен булып күренеү, ҡыҙғаныс ҡиәфәттә булыу; 2. (*неказистый, невзрачный*) эшлектән сыҡҡан; **костю́м пришёл в жа́лкое состоя́ние** костюм эшлектән сыҡҡан; 3. (*мелкий, пустой, презренный*) ҡыҙғаныс, түбән, байғош, меҫкен; **игра́ть жа́лкую роль** ҡыҙғаныс роль уйнау; **жа́лкая улы́бка** ҡыҙғаныс йылмайыу.

ЖА́ЛКО *нареч.* 1. аяныс, йәл, ҡыҙғаныс; 2. *в знач. сказ. безл.* ҡыҙғаныс, йәл, әрәм; **мне тебя́ жа́лко** йәл һин миңә; **на э́то вре́мени жа́лко** быға ваҡыт әрәм; 3. *см.* **жаль** 3.

ЖА́ЛО *с.* 1. ҡаяу; 2. *прям. и перен.* (*остриё*) үткер ос; **жа́ло сати́ры** сатираның үткер осо.

ЖА́ЛОБА *ж.* 1. дәғүә, жалоба, шикәйәт; 2. (*сетование*) зарланыу; **пристава́ть с жа́лобами** зарланып теңкәгә тейеү; ◇ **бюро́ жа́лоб** жалобалар бюроһы; **кни́га жа́лоб и предложе́ний** жалоба һәм тәкдимдәр яҙыу кенәгәһе.

ЖА́ЛОБНЫЙ *прил.* ялыныслы, зарлы, ҡыҙғаныслы, йөрәк әрнеткес; **жа́лобный стон** йөрәк әрнеткес ыңғырашыу.

ЖА́ЛОБЩИК *м. юр.* жалоба биреүсе, шикәйәтсе.

ЖА́ЛОВАННЫЙ *прил. ист.* бүләккә алынған (*йәки* бирелгән) (*хөкүмәт йәки*

бергәй кеше тарафынан); **жа́лованные зе́мли** бүләккә бирелгән ерҙәр; ◇ **жа́лованная гра́мота** *уст.* жалованный грамота (*бергәй төрлө өҫтөнлөк итеүгә бирелгән акт*).

ЖА́ЛОВАНЬЕ *с.* эш (*йәки* хеҙмәт) хаҡы.

ЖА́ЛОВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что чем, кому-чему что, уст.* бүләкләү, наградлау; **2.** *кого-что, разг.* (*любить, оказывать внимание*) ҡәҙерләү, хөрмәтләү; **его́ там не о́чень жа́луют** уны бик хөрмәтләмәйҙәр унда; **3.** *уст.* (*приходить*) килеү, күренеү; **вы давно́ к нам не жа́ловали** беҙгә күптән килгәнегеҙ юҡ; ◇ **прошу́ люби́ть и жа́ловать** һөйөп хөрмәтләүегеҙҙе үтенәм.

ЖА́ЛОВАТЬСЯ *несов.* **1.** (*подавать жалобу*) жалоба биреү; **2.** (*роптать*) зарланыу; **3.** *разг.* (*доносить, ябедничать*) ошаҡлау; ◇ **го́рько жа́ловаться** илаулау.

ЖА́ЛОСТЛИВОСТЬ *ж. разг.* ҡыҙғаныусанлыҡ, йәлләүсәнлек, шәфҡәтлелек.

ЖА́ЛОСТЛИВЫЙ *прил. разг.* ҡыҙғаныусан, йәлләүсән, шәфҡәтле, бауырмал, миһырбанлы.

ЖА́ЛОСТНЫЙ *прил. разг.* **1.** ҡыҙғаныслы, йөрәк әрнеткес; **жа́лостная пе́сня** йөрәк әрнеткес йыр; **2.** (*сострадательный*) аяныслы, мәрхәмәтле, миһырбанлы.

ЖА́ЛОСТЬ *ж.* ҡыҙғаныу, йәлләү; мәрхәмәт; **вызыва́ть жа́лость** йәлләтеү; ◇ **кака́я жа́лость!** нindәй ҡыҙғаныс!

ЖАЛЬ 1. *в знач. сказ. безл. кого-что* аяныс, ҡыҙғаныс, йәл, әрәм; **мне жаль его́** миңә ул йәл; **2.** *в знач. сказ. кого-что, кого́-чего и с неопр.* (*о чувстве грусти, горечи*) ҡыҙғаныс, үкенес, күңелһеҙ, яманһыу; **жаль, что вы уезжа́ете** һеҙҙең китеүегеҙ ҡыҙғаныс; **мне жаль слы́шать э́то** миңә быны ишетеүе күңелһеҙ; **жаль уезжа́ть** китке килмәй; **3.** *в знач. вводн. сл.* (*к сожалению*) ҡыҙғаныҫҡа (*йәки* үкенескә) ҡаршы.

ЖАЛЮЗИ́ *с. нескл.* жалюзи (*сыранан йәки ҡамыштан яһалған тәҙрә ҡорғаны*).

ЖАНДА́РМ *м.* жандарм.

ЖАНДАРМЕ́РИЯ *ж.* жандармерия (*буржуаз илдәрҙә революцион хәрәкәткә ҡаршы көрәшеү өсөн төҙөлгән полиция ғәскәре*).

ЖАНДА́РМСКИЙ *прил.* жандарм; **жанда́рмский ко́рпус** жандармдар корпусы.

ЖАНР *м.* жанр (**1.** *лит.* әҙәби әҫәр төрө; **2.** *иск.* тормош-көнкүреште кәүҙәләндергән һүрәт; **3.** *манера, стиль*).

ЖА́НРОВЫЙ *прил. лит., иск.* жанрлы; **жа́нровая жи́вопись** жанрлы живопись.

ЖАР *м.* **1.** эҫе, томра, ҡыҙыу; **2.** *разг.* (*горячие угли*) ҡуҙ; **вы́гребсти жар из пе́чи** мейестән ҡуҙ тартыу; **3.** (*повышенная температура*) янып барыу, тән яныу; **у него́ жар** уның тәне янып бара; **4.** *перен.* (*душевный подъём*) ашҡыныу, яныу; **рабо́тать с жа́ром** янып, ашҡынып эшләү; ◇ **как жар гори́т** янып (*йәки* баҙлап) тора; **подда́ть жа́ру** *см.* **подда́ть; чужи́ми рука́ми жар загреба́ть** башҡалар ҡулы менән ҡуҙ һөҫөү (*йәки* көрәү, тартыу), кеше көсөнән файҙаланыу.

ЖАРА́ *ж.* томра; ҡыҙыулыҡ, эҫелек.

ЖАРГО́Н *м.* жаргон (**1.** *үҙенә хас һүҙҙәре, әйтемдәре булған айырым бер социаль төркөм һөйләше*; **2.** *билдәле бер средаға ғына аңлайышлы булған шартлы тел*).

ЖАРГО́ННЫЙ *прил.* жаргон; **жарго́нное выраже́ние** жаргон һүҙ.

ЖА́РЕНЫЙ *прил.* ҡурылған, ҡыҙҙырылған.

ЖА́РЕНЬЕ *с. разг. см.* **жа́рить 1.**

ЖА́РИТЬ *несов.* **1.** *что* ҡурыу, ҡыҙҙырыу; **2.** *кого-что и без доп., разг.* (*жечь, палить — о солнце*) ҡыҙҙырыу, көйҙөрөү, яндырыу.

ЖА́РИТЬСЯ *несов.* **1.** ҡурылыу, ҡыҙҙырылыу; **мя́со жа́рится** ит ҡурыла; **2.** *разг.* ҡыҙыныу; **жа́риться на со́лнце** ҡояшта ҡыҙыныу; **3.** *страд. к* **жа́рить** 1.

ЖА́РКИЙ *прил.* **1.** эҫе, ҡыҙыу; **жа́ркий по́лдень** ҡыҙыу көн үҙәге; **2.** *перен.* (*пылкий, страстный*) ҡыҙыу, ялҡынлы; **жа́ркий спор** ҡыҙыу бәхәс; **3.** *перен.* (*интенсивный*) ҡаты; **жа́ркий бой** ҡаты һуғыш; ◇ **жа́ркая пора́ ле́та** селлә.

ЖА́РКО *нареч.* **1.** эҫе, ҡыҙыу, ҡайнар; **2.** *в знач. сказ. безл. кому* эҫе, ҡыҙыу; **мне ста́ло жа́рко** миңә эҫе булып китте.

ЖАРКО́Е *с.* ҡурҙаҡ, ҡурылған ит.

ЖАРО́ВНЯ *ж.* ҡуҙ мейесе.

ЖАРОПОНИЖА́ЮЩИЙ *прил.* **1.** температураны төшөрә торған; **2.** *в знач. сущ.* **жаропонижа́ющее** *с.* температураны төшөрә торған дарыу.

ЖАРОТРУ́БНЫЙ *прил.*: **жаротру́бный котёл** *тех.* газ торбалы пар ҡаҙаны (*эсендәге торбаларҙа ҡыҙған газ менән йылына торған пар ҡаҙаны*).

ЖАРОУПО́РНЫЙ *прил. тех.* утҡа сыҙамлы.

ЖАР-ПТИ́ЦА *ж. фольк.* ут-ҡош.

ЖАСМИ́Н *м.* йәсмин.

ЖАСМИ́ННЫЙ, ЖАСМИ́НОВЫЙ *прил.* йәсмин; **жасми́новый куст** йәсмин ҡыуағы.

ЖА́ТВА *ж.* **1.** ураҡ өҫтә; **2.** (*урожай*) уңыш; **колхо́зные поля́ да́ли бога́тую жа́тву** колхоз баҫыуҙары мул уңыш бирҙе.

ЖА́ТВЕННЫЙ *прил.* урыу, урғыс; **жа́твенная маши́на** урғыс машина.

ЖА́ТКА *ж. с.-х.* урғыс.

ЖАТЬ I *несов.* **1.** *что* һығыу, һытыу; **жать виногра́д** виноград һығыу; **2.** *что и без доп.* (*быть тесным*) ҡыҫыу; **сапо́г жмёт но́гу** итек аяҡты ҡыҫа; **3.** *кого, перен. разг.* (*притеснять*) ҡыҫыу; **4.** *что, спорт.* юғары күтәреү; ◇ **жать ру́ку** ҡул ҡыҫыу.

ЖАТЬ II *несов. что, с.-х.* урыу; **жать пшени́цу** бойҙай урыу.

ЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*льнуть*) һырығыу, һырлығыу, һыйыныу; **ребёнок жмётся к ма́тери** бала әсәһенә һыйына; **2.** (*съёживаться*) ҡурышыу, бөрөшөү, бөгәрләнеү; **жа́ться от хо́лода** һыуыҡтан ҡурышыу; **3.** *разг.* (*скупиться, жадничать*) һаранланыу, ҡарунланыу.

ЖБАН *м.* ыжбан, ҡапҡаслы тәпән.

ЖВА́ЧКА *ж.* көйшәм; һағыҙ; ◇ **жева́ть жва́чку** бер үк балыҡ башын сәйнәү, әйләнгән һайын бер үк нәмәне тылҡыу.

ЖВА́ЧНЫЙ *прил.* **1.** көйшәүсе, көйшәр; **2.** *в знач. сущ.* **жва́чные** *мн.* көйшәүселәр.

жгу(сь), жжёшь(ся) *и т. д. наст. вр. от* жéчь(ся).

ЖГУТ *м.* жгут (1. *сепрәктән, бауҙан, ҡайыштан, һаламдан һ. б. сираҡ итеп ишелгән ҡыҫҡа бау*; 2. *тәнде быуып ҡан туҡтатыу өсөн ҡулланылған резина трубка йәки бинт*).

ЖГУ́ТИК *м.* 1. *уменьш. от* жгут; 2. *зоол.* ҡамсы куҙәнәк (*ябай организмдәрҙең хәрәкәт итеү органы*).

ЖГУ́ЧИЙ *прил.* 1. эҫе, ҡыҙыу, көйҙөргөс; **жгу́чее со́лнце** эҫе ҡояш; 2. (*причиняющий боль*) йөрәк әрнеткес, бик ҡаты, яндырғыс, яндырып барған, үтеп барған; **жгу́чий моро́з** үтеп барған һыуыҡ; 3. (*остро переживаемый; мучительный*) асы, ғазаплы, әрнеткес; **жгу́чая насме́шка** асы көлөү; **жгу́чий стыд** үлеп оялыу; ◇ **жгу́чий брюне́т** сөм ҡара сәсле (ир кеше); **жгу́чий взгляд** сүкерә (*йәки* емерә) ҡарау; **жгу́чий вопро́с** көн үҙәге мәсьәлә, үтә мөһим мәсьәлә; **жгу́чие слёзы** ҡайнар күҙ йәше.

ЖДА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что, кого-чего* көтөү, көтөп тороу; 2. *что, чего* (*надеяться*) өмөт итеү, өмөтләнеү, ышаныу; 3. *чего и с неопр.* көтөү, ышаныу, ... тип уйлау; **ждать бу́ри** дауыл булыр тип уйлау; ◇ **вре́мя не ждёт** ваҡыт тар; **ждать не дожда́ться** көтөп ала алмау, көтә-көтә көтөк булыу; **ждать у мо́ря пого́ды** *соотв.* алма беш, ауыҙыма төш тип тороу; аяҙ күктән ямғыр көтөү; **того́ и жди** көт тә тор.

жду, ждёшь *и т. д. наст. вр. от* ждать.

ЖЕ I *союз.* 1. *противит.* ә, иһә; **он остаётся, я же уезжа́ю** ул бында ҡала, мин иһә китәм; 2. *присоед.* ә, бит.

ЖЕ II *частица* 1. *усил.* инде, =сы (=се), уҡ, үк, һуң, бит; **на пе́рвой же остано́вке он реши́л сойти́ с авто́буса** беренсе туҡтауҙа уҡ ул автобустан төшөргә булды; **говори́те же!** һөйләгеҙ инде!,һөйләгеҙсе!; **ну и вы́думал же ты!** тапҡанһың да инде!; 2. (*после наречий и местоимений означает полное тождество*) уҡ, үк; **то́т же** шул уҡ; **тако́й же** шундай уҡ; **та́к же** шулай уҡ; **тогда́ же** шул саҡта уҡ, ул ваҡытта уҡ; ◇ **всё же, всё ж** *см.* **всё** I.

ЖЕВА́НИЕ *с. см.* жева́ть.

ЖЁВАНЫЙ *прил.* 1. сәйнәлгән, онталған; **жёваный хлеб** сәйнәлгән икмәк; 2. *перен.* таушалған, иҙелгән; **жёваное пла́тье** таушалған күлдәк.

ЖЕВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* сәйнәү (*йәки* көйшәү) өсөн булған, сәйнәгес; ◇ **жева́тельный таба́к** тел аҫтына һала торған тәмәке.

ЖЕВА́ТЬ *несов. что* ашау; көйшәү (*о козе, корове, верблюде*); сәйнәү (*о человеке*); **коза́ жуёт жва́чку** кәзә көйшәй; **ло́шадь жева́ла се́но** ат бесән ашаны; ◇ **жева́ть губа́ми** ирен ҡыбырҙатыу, тамшаныу; **жева́ть жва́чку** *см.* **жва́чка.**

ЖЕЗЛ *м.* жезл (1. *түрәлек һәм дәрәжә билдәһе булған таяҡ*; 2. *транспорт хәрәкәтен регулярләүсе милиционер таяғы*; 3. *ж.-д. тимер юлда поездар йөрешен тәртипкә һалыуҙа ҡулланыла торған металл таяҡ*).

ЖЕЛА́НИЕ *с.* теләк, нәфсе; **име́ть жела́ние** теләү; **сде́рживать жела́ния** нәфсене тыйыу; ◇ **загоре́ться жела́нием** зауыҡ итеү.

ЖЕЛА́ННЫЙ *прил.* 1. теләп, көтөп алынған; көткән, теләгән; **жела́нная весть** көткән хәбәр; 2. (*дорогой, милый*) һөйөклө, ҡәҙерле; **жела́нный друг** ҡәҙерле дуҫ.

ЖЕЛА́ТЕЛЬНО *в знач. сказ. безл. с неопр.* кәрәк, якшы булыр, =ғы(=ге, =ҡы, =ке) килеү; **жела́тельно зако́нчить рабо́ту сего́дня** эште бөгөн бөтөрөргә кәрәк; **мне жела́тельно знать** минең белгем килә.

ЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* көтөлгән, теләгән, кәрәкле.

ЖЕЛАТИ́Н *м.* желатин (*кулинарияла, кино, фото, медицина эшендә ҡулланыла торған аҡһым матдә*).

ЖЕЛАТИ́НОВЫЙ *прил.* желатин; желатинле; **желати́новые пласти́нки** желатин пластинкалар; **желати́новая бума́га** желатинле ҡағыҙ.

ЖЕЛА́ТЬ *несов. что, чего и с неопр.* теләү; =ғы(=ге, =ҡы, =ке) килеү, ... ине; **я жела́л бы знать** белгем килә, белһәң ине; **жела́ть добра́** яҡшылыҡ теләү; ◇ **оставля́ть жела́ть лу́чшего** шәптән түгел, ҡәнәғәтләнерлек түгел.

ЖЕЛА́ЮЩИЙ *прич.* 1. теләүсе; 2. *в знач. сущ.* **жела́ющие** *мн.* теләүселәр.

ЖЕЛВА́К *м.* төйөр, оро.

ЖЕЛЕ́ *с. нескл.* желе (1. *желатин менән емеш һыуы ҡушып әҙерләнгән кеҫәл һымаҡ татлы ашамлыҡ*; 2. *һөйәкте, итте оҙаҡ ҡайнатҡандан һуң була торған ҡойҡа һымаҡ масса*).

ЖЕЛЕЗА́ *ж. анат.* биҙ; **щитови́дная железа́** ҡалҡан биҙ.

ЖЕЛЕ́ЗИСТЫЙ I *прил.* тимерле; **желе́зистая руда́** тимерле руда.

ЖЕЛЁЗИСТЫЙ II *прил. анат.* биҙ; **желёзистая клётка** биҙ күҙәнәге.

ЖЕЛЁЗКА *ж.* 1. *уменьш. от* **железа́;** 2. *бот.* биҙсә (*үҫемлектәрҙә ыҫмалалы йәки майлы матдә сығара торған күҙәнәктәр*).

ЖЕЛЕЗНОДОРО́ЖНИК *м.* тимер юлсы; **День железнодоро́жника** Тимер юлсылар көнө.

ЖЕЛЕЗНОДОРО́ЖНЫЙ *прил.* тимер юл; **железнодоро́жная ве́тка** тимер юл тармағы.

ЖЕЛЕ́ЗНЫЙ *прил.* 1. тимер; **желе́зная лопа́та** тимер көрәк; 2. *перен.* (*непоколебимый, непреклонный*) тимер кеүек, тимерҙәй ҡаты; **желе́зная во́ля** ҡаты ихтыяр; **желе́зный зако́н** ҡаты закон; 3. *перен.* (*сильный, крепкий*) ҡаты, ныҡ, тимер(ҙәй); **желе́зные му́скулы** ҡаты мускул; **желе́зное здоро́вье** типһә тимер өҙөрлөк; ◇ **желе́зная доро́га** тимер юл; **желе́зный век** *археол.* тимер быуаты (*кешеләрҙең тимерҙе ҡуллана башлау осоро*).

ЖЕЛЕЗНЯ́К *м. мин.* тимер рудаһы; **магни́тный железня́к** магнитле тимер рудаһы.

ЖЕЛЕ́ЗО *с.* 1. тимер; **прока́тное желе́зо** прокат тимере; **оцинко́ванное желе́зо** цинкалаған тимер; 2. *собир.* (*изделия*) тимер-томор; ◇ **куй желе́зо, пока́ горячо́** *посл.* тимерҙе ҡыҙыуында һуҡ.

ЖЕЛЕЗОБЕТО́Н *м.* тимер-бетон.

ЖЕЛЕЗОБЕТО́ННЫЙ *прил.* тимербетон; **железобето́нное сооруже́ние** тимер-бетон ҡоролма.

ЖЕЛЕЗОПЛАВИ́ЛЬНЫЙ *прил.* *тех.* тимер иретеү; **железоплави́льный заво́д** тимер иретеү заводы.

ЖЕЛЕЗОРУ́ДНЫЙ *прил.* тимер рудаһы.

ЖЁЛОБ *м.* һыулыҡ, улаҡ; **водосто́чный жёлоб** һыулыҡ, һыу улағы.

ЖЕЛО́НКА *ж.* *тех.* желонка (*скважиналарҙы быраулағанда һәм уларҙы таҙартҡанда ҡулланылған ҡорал*).

ЖЕЛТЕ́ТЬ *несов.* 1. (*становиться жёлтым*) һарғайыу, һарғая башлау, һары төҫкә инеү; **ли́стья уже́ желте́ют** япраҡтар инде һарғая башланы; 2. (*виднеться — о чём-л. жёлтом*) һарғайып күренеү; **вдали́ желте́ла рожь** алыҫта арыш һарғайып күренә ине.

ЖЕЛТЕ́ТЬСЯ *несов.* *см.* **желте́ть** 2.

ЖЕЛТИЗНА́ *ж.* һарылыҡ, һары тап; **вы́звать желтизну́** һарғайтыу.

ЖЕЛТИ́ТЬ *несов.* *что* һарғайтыу, һары төҫкә кертеү, һарыға буяу.

ЖЕЛТОЗЁМ *м.* *с.-х.* һары тупраҡ.

ЖЕЛТО́К *м.* йомортҡа һарыһы.

ЖЕЛТОКО́ЖИЙ *прил.* һары тәнле.

ЖЕЛТОЛИ́ЦЫЙ *прил.* һары йөҙлө.

ЖЕЛТОПУ́ЗИК *м.* *зоол.* һары бауыр кеҫәртке, йылан-кеҫәртке.

ЖЁЛТОРО́ТЫЙ *прил.* 1. (*о птенце*) һары суҡышлы; 2. *перен.* *разг.* (*молодой, неопытный*) йәш, тәжрибәһеҙ, бешмәгән.

ЖЕЛТУ́ХА *ж.* *мед.* һары, һары булыу (*ауырыу*).

ЖЕЛТУ́ШНЫЙ *прил.* *мед.* һары ауырыулы, һарыға һабышҡан; **желту́шное лицо́** һары ауырыуы төҫөнә сыҡҡан.

ЖЁЛТЫЙ *прил.* һары; **жёлтая кра́ска** һары буяу; ✧ **жёлтая вода́** *см.* **вода́**; **жёлтая лихора́дка** һары биҙгәк.

ЖЕЛУДЁВЫЙ *прил.* имән сәтләүеге; **желудёвый ко́фе** имән сәтләүеге кофеһе.

ЖЕЛУ́ДОК *м.* ашҡаҙан, ҡарын; бүрләтәү, бүтәгә (*у птиц*); ✧ **расстро́йство желу́дка** эс китеү.

ЖЕЛУ́ДОЧЕК *м.* *анат.* ҡарынсыҡ (*йөрәктең ҡан йөрөшөн регулярләй торған өлөшө*).

ЖЕЛУ́ДОЧНЫЙ *прил.* ашҡаҙан; **желу́дочный сок** ашҡаҙан һуты.

ЖЁЛУДЬ *м.* имән сәтләүеге.

ЖЁЛЧЕОТДЕЛЕ́НИЕ *с.* *физиол* үт һыуы айырыу.

ЖЁЛЧНЫЙ *прил.* 1. *физиол.* үт; **жёлчный пузы́рь** үт ҡыуығы; 2. *перен.* (*раздражительный, злой*) асыулы, зәһәрле, уҫал; **жёлчный челове́к** асыулы, зәһәрле кеше.

ЖЁЛЧЬ *ж.* 1. *физиол.* үт, үт һыуы; 2. *перен.* (*раздражение*) асыу, зәһәр, ярһыу.

ЖЕМА́НИТЬСЯ *несов.* *разг.* ҡыланыу, наҙланыу, ҡыйшанлау, борғоланыу-һырғаланыу.

ЖЕМА́ННИЦА *ж.* *разг.* ҡылансыҡ, наҙлы, ҡыйшандаҡ (*ҡатын-ҡыҙ*).

ЖЕМА́ННИЧАТЬ *несов.* *разг.* *см.* **жема́ниться**.

ЖЕМА́ННЫЙ *прил.* ҡылансыҡ, наҙлы, ҡыйшандаҡ.

ЖЕМА́НСТВО *с.* ҡылансыҡлыҡ, наҙлылыҡ, ҡыйшандаҡлыҡ.

ЖЕ́МЧУГ *м.* ынйы; **низа́ть же́мчуг** ынйы теҙеү.

ЖЕМЧУ́ЖИНА *ж.* 1. ынйы бөртөгө; 2. *перен.* (*сокровище, лучшая вещь*) хазина, ҡиммәтле нәмә.

ЖЕМЧУ́ЖНИЦА *ж.* *зоол.* ынйы ҡабырсағы, ынйы моллюскылары.

ЖЕМЧУ́ЖНЫЙ *прил.* 1. ынйы; **жемчу́жная ра́ковина** ынйы ҡабырсағы; 2. *перен.* ынйы, ынйы һымаҡ; **жемчу́жные зу́бы** ынйы тештәр.

ЖЕНА́ *ж.* бисә, ҡатын.

ЖЕНА́ТЫЙ *прил.* бисәле, ҡатынлы, өйләнгән.

ЖЕНИ́ТЬ *сов.* *и* *несов.* *кого* өйләндереү; ✧ **без меня́ меня́ жени́ли** мин юҡта мине өйләндергәндәр, үҙем юҡта минең турала хәл иткәндәр.

ЖЕНИ́ТЬБА *ж.* өйләнеү.

ЖЕНИ́ТЬСЯ *сов.* *и* *несов.* өйләнеү, кәләш алыу.

ЖЕНИ́Х *м.* 1. кейәү, кейәү егет; 2. *разг.* (*молодой человек, достигший брачного возраста*) буйҙаҡ егет.

ЖЕНИХО́ВСКИЙ *прил.* *разг.* кейәү, кейәү егет; **жениховский вид** кейәү егеттәр һымаҡ булыу.

ЖЕНОЛЮ́Б *м.* ҡатын-ҡыҙ һөйөүсе (*йәки яратыусы*).

ЖЕНОНЕНАВИ́СТНИК *м.* ҡатын-ҡыҙ яратмаусы, ҡатын-ҡыҙҙарҙан ҡасыусы, ҡатын-ҡыҙҙарҙы күрә алмаусы.

ЖЕНОПОДО́БНЫЙ *прил.* ҡатын-ҡыҙға оҡшаш, ҡатынша.

ЖЕ́НСКИЙ *прил.* ҡатын-ҡыҙ; **Междунаро́дный же́нский день** Халыҡ-ара ҡатын-ҡыҙҙар көнө; ✧ **же́нские боле́зни** ҡатын-ҡыҙҙар ауырыуы; **же́нский род** *грам.* женский род; **же́нский пол** *собир.* ҡатын-ҡыҙҙар.

ЖЕ́НСТВЕННОСТЬ *ж.* ҡатын-ҡыҙға хас гүзәллек (*йәки* нәфислек, күркәмлек).

ЖЕ́НСТВЕННЫЙ *прил.* ҡатын-ҡыҙҙарға хас сифат; **в ней нет ничего́ же́нственного** унда ҡатын-ҡыҙҙарға хас сифат бер ҙә юҡ.

ЖЕ́НЩИНА *ж.* ҡатын; ҡатын-ҡыҙ; **сове́тские же́нщины** совет ҡатын-ҡыҙҙары; **заму́жняя же́нщина** иргә сыҡҡан ҡатын.

ЖЕНЬШЕ́НЬ *м.* *бот.* женьшень (*дарыу үләне*).

ЖЁРДОЧКА *ж.* 1. *уменьш.* *от* **жердь**; 2. (*перекладина в птичьей клетке*) ҡуналҡа, төнәгес.

ЖЕРДЬ *ж.* кәртә, һайғау, шыйҙа, ҡолға.

ЖЕРЁБАЯ *прил.* быуаҙ; **жерёбая кобы́ла** быуаҙ бейә.

ЖЕРЕБЁНОК *м.* ҡолон (*сосунок*); ябағы, ябаҡ, ҡырҡмыш, ҡырҡмыш тай (*стригун*); тай (*в возрасте двух лет*).

ЖЕРЕБЕ́Ц *м.* ҡонан (*двух-трёхлетнего возраста*); дүнән (*трёх-четырёхлетнего возраста*); айғыр (*старше четырёх лет*); өйөр айғыры (*жеребец-вожак*); һәүерек (*не производитель*); аҫау айғыр (*производитель*); **заводско́й жеребе́ц** тоҡом айғыры.

ЖЕРЕБИ́ТЬСЯ *несов.* ҡолонлау.

ЖЕРЕБЬЁВКА *ж.* йәрәбә һалыу, шыбаға тотоу.

ЖЕРЕБЯЧИЙ *прил.* ҡолон; **жеребячье ржание** ҡолон кешнәүе.

ЖЕРЕХ *м. зоол.* ағасаҡ, ағарсаҡ, ағасъяңаҡ.

ЖЕРЛО *с.* ауыҙ; **жерло пушки** пушка ауыҙы; **жерло колодца** ҡоҙоҡ ауыҙы.

ЖЁРНОВ *м.* тирмән ташы.

ЖЕРТВА *ж.* 1. *в разн. знач.* ҡорбан; **жертвы агрессии** агрессия ҡорбандары; 2. (*самопожертвование*) үҙ-үҙеңде аямау, ҡорбан итеү; ◇ **пасть жертвой** ҡорбан булыу; **принести в жертву** ҡорбан итеү.

ЖЕРТВЕННИК *м.* ҡорбан салыу урыны.

ЖЕРТВОВАТЕЛЬ *м. уст.* ҡорбан итеүсе, иғана биреүсе.

ЖЕРТВОВАТЬ *несов.* 1. *что и без. доп.* иғана биреү, бүләк итеп биреү; 2. *кем-чем, перен.* ҡорбан итеү, фиҙа ҡылыу.

ЖЕРТВОПРИНОШЕНИЕ *с.* ҡорбан салыу.

ЖЕСТ *м.* 1. ишара, ым, ҡул хәрәкәте; һелтәнеш; 2. *перен.* ҡыланыш.

ЖЕСТИКУЛИРОВАТЬ *несов.* ҡул болғау (*һөйләгәндә*).

ЖЕСТИКУЛЯЦИЯ *ж.* ҡул болғау.

ЖЁСТКИЙ *прил.* 1. ҡаты, шытыр; **жёсткие волосы** шытыр сәс; 2. *перен.* (*суровый, резкий*) ҡаты, уҫал, тупаҫ; 3. *перен.* (*неуклонный, безоговорочный*) киҫкен, ҡырҡа, бик ҡаты; **жёсткие условия** киҫкен шарттар; **жёсткие сроки** ҡырҡа сроктар; ◇ **жёсткий вагон** *ж.-д.* ҡаты вагон; **жёсткая вода** татырлы һыу.

ЖЁСТКО- *кушма һүҙҙәрҙең «ҡаты, шытыр, татыр» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **жестковолосый** шытыр сәсле.

ЖЁСТКОСТЬ *ж.* 1. ҡатылыҡ; 2. *перен.* киҫкенлек, ҡырҡалыҡ, ҡатылыҡ.

ЖЕСТОКИЙ *прил.* 1. аяуһыҙ, ҡанһыҙ, ҡаты күңелле, шәфҡәтһеҙ; 2. (*очень сильный*) көслө, ҡаты; **жестокая борьба** ҡаты көрәш; 3. сатлама, ҡаты; **жестокий мороз** сатлама һыуыҡ; ◇ **жестокая необходимость** ҡырҡа кәрәклек (*йәки* ихтыяж).

ЖЕСТОКОСЕРДИЕ *с.* ҡаты күңеллелек, мәрхәмәтһеҙлек, таш йөрәклелек, рәхимһеҙлек.

ЖЕСТОКОСЕРДНЫЙ *прил.* ҡаты күңелле, мәрхәмәтһеҙ, аяуһыҙ, ҡанһыҙ, йөрәге таш, рәхимһеҙ, миһырбанһыҙ.

ЖЕСТОКОСТЬ *ж.* 1. аяуһыҙлыҡ, ҡанһыҙлыҡ, ҡатылыҡ; мәрхәмәтһеҙлек, рәхимһеҙлек; 2. (*жестокий поступок*) ҡаты мөғәмәлә.

ЖЕСТЬ *ж.* ҡалай.

ЖЕСТЯНКА *ж.* 1. *разг.* (*кусок жести*) ҡалай киҫәге; 2. (*коробка*) ҡалай һауыт.

ЖЕСТЯНОЙ *прил.* ҡалай; **жестяной чайник** ҡалай сәйнүк.

ЖЕСТЯНЩИК *м.* ҡалайсы (*ҡалайҙан әйбер яһаусы*).

ЖЕТОН *м.* жетон (1. *билдәле бер ойошма йәки түңәрәк ағзалары таға торған значок; билдәле бер ваҡиға иҫтәлегенә сығарылған металл значок*; 2. *берәй нәмә алыу өсөн шартлы билдә булған металл киҫәге*).

ЖЕЧЬ *несов.* 1. *кого-что* (*истреблять огнём*) яндырыу, үртәү; 2. *что* (*заставлять гореть*) яғыу, яндырыу; **жечь дрова** утын яғыу; **он всю ночь жёг лампу** ул төн буйы лампа яндырҙы; 3. *кого-что и без доп.* (*обжигать*) бешереү, көйҙөрөү, яндырыу, өтөү; сағыу (*о крапиве*).

ЖЕЧЬСЯ *несов.* 1. *разг. см.* **жечь** 3; 2. *страд. к* **жечь** 1, 2.

ЖЖЕНИЕ *с.* әсетеү, әсетеп һыҙлау.

ЖЖЁНЫЙ *прил.* үртәлгән, көйҙөрөлгән (*обожжённый*); ҡыҙҙырылған (*поджаренный*); **жжёный кирпич** үртәлгән кирбес.

живётся *наст. вр. от* **житься**.

ЖИВЕЦ *м. рыб.* ем балыҡ (*ҡармаҡҡа эләктереп һалына торған кескәй тере балыҡ*).

ЖИВИТЕЛЬНЫЙ *прил.* көс биреүсе, күңел күтәреүсе, хәл индереүсе, терелтеүсе, йәнләндереүсе, дәртләндереүсе.

ЖИВИТЬ *несов. кого-что* терелтеү, йәнләндереү, дәртләндереү, рухландырыу.

ЖИВИЦА *ж.* сайыр.

ЖИВНОСТЬ *ж. собир. разг.* ҡош-ҡорт (*йортта тәрбиәләгән*).

ЖИВО *нареч.* 1. (*ясно, отчётливо*) ап-асыҡ итеп, бик асыҡ итеп; 2. (*очень, разительно*) бик, ныҡ; иҫ киткес, ғәжәп; **он мне живо напоминает мать** ул минең әсәйемде ныҡ хәтерләтә; 3. (*оживлённо*) күтәренке, йәнле, дәртле, рухлы; 4. *разг.* (*быстро*) тиҙ генә, бик тиҙ, шунда уҡ, йәһәт кенә, йылдам.

ЖИВОЙ *прил.* 1. тере; иҫән, иҫән-һау (*о человеке*); **живая рыба** тере балыҡ; 2. (*подлинный, реальный*) реаль, йәнле, ысын; **живая действительность** йәнле ысынбарлыҡ; 3. (*оживлённый*) ҡыҙыу, йәнле; **живая беседа** йәнле әңгәмә; 4. (*подвижный*) теремек, етеҙ, тилбер йылдам, уңған; **живой ребёнок** теремек бала; 5. (*яркий, выразительный*) йәнле, еңел, күңелле; **живая речь** йәнле итеп һөйләү; ◇ **живая изгородь** үҫкән ағас йәки ҡыуаҡтарҙан торған ҡойма, тәбиғи ҡойма; **живая природа** йәнле тәбиғәт; **живая рана** 1) (*ещё не зажившая рана*) яңы йәрәхәт, төҙәлмәгән йәрәхәт; 2) (*душевная боль*) төҙәлмәҫлек йәрәхәт; **живого места нет** һау ере юҡ, зарарланмаған ере юҡ; **живое предание** быуындан-быуынға һөйләнә килгән риүәйә; **живой вес** тереләй ауырлыҡ; **живые цветы** тәбиғи (*йәки* тере) сәскәләр; **задеть за живое** ауыртҡан урынға тейеү; **на живую нитку** минән киткәнсе эйәһенә еткәнсе; арлы-бирле, өҫтән-мөҫтән генә; **ни (одной) живой души** бер кем дә юҡ.

ЖИВОПИСЕЦ *м.* художник.

ЖИВОПИСНЫЙ *прил.* матур күренешле, матур; **живописная местность** матур күренешле урын.

ЖИВОПИСЬ *ж.* 1. живопись (*буяу менән һүрәт эшләү сәнғәте*); **уроки живописи** живопись дәрестәре; 2. *собир.* (*картины*) картиналар.

ЖИВОРОДЯЩИЙ *прил. зоол.* тереләй тыуҙырыусы.

ЖИВОСТЬ *ж.* 1. (*быстрота, проворство*) етеҙлек, теремеклек, йылдамлыҡ; 2. (*оживлённость*) йәнлелек, етеҙлек; 3. (*выразительность, яркость*) йәнлелек, асыҡлыҡ,

еңеллек, күңелллелек; ◇ **с жи́востью** тиҙ, йәһәт, йылдам.

ЖИВО́Т I *м.* ҡорһаҡ, эс; ◇ **надорва́ть живо́т со́ смеху** һын ҡатҡансы көлөү; **живо́т подвело́** ашағы килеү, асығыу.

ЖИВО́Т II *м. уст.* йән, баш; йәшәү, тормош; ◇ **не на живо́т, а на́ смерть** йәнен-тәнен аямайынса.

ЖИВОТВО́РНЫЙ *прил.* йәнләндергес, дәртләндергес, рухландырғыс; **животво́рная си́ла** рухландырғыс көс.

ЖИВОТВОРЯ́ЩИЙ 1. *прич.* йәнләндереүсе, рухландырыусы; 2. *прил. см.* **животво́рный.**

ЖИВОТНОВО́Д *м.* мал ҡараусы (*йәки* аҫыраусы).

ЖИВОТНОВО́ДСТВО *с.* малсылыҡ, мал аҫыраусылыҡ.

ЖИВОТНОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* малсылыҡ; **животново́дческий совхо́з** малсылыҡ совхозы.

ЖИВО́ТНОЕ *с.* хайуан; **дома́шние живо́тные** йорт хайуандары.

ЖИВО́ТНЫЙ *прил.* 1. хайуан; **живо́тный органи́зм** хайуан организме; 2. *перен.* (*грубый, низменный*) тупаҫ, хайуандарса; **живо́тное чу́вство** тупаҫ хис.

ЖИВОТРЕПЕ́ЩУЩИЙ *прил.* иң мөһим, көн үҙәгендәге; **животрепе́щущий вопро́с** иң мөһим мәсьәлә.

живу́, живёшь *и т. д. наст. вр. от* **жить.**

ЖИВУ́ЧЕСТЬ *ж.* йәшәүсәнлек, сыҙамлылыҡ, һырылыҡ, йәшәүгә һәләтлелек.

ЖИВУ́ЧИЙ *прил.* 1. йәшәүсән, бирешмәүсән, сыҙамлы, һыры; 2. *перен.* (*устойчивый*) ныҡлы, оҙаҡҡа барған.

ЖИ́ВЧИК *м.* 1. *рыб. см.* **живе́ц**; 2. *биол.* ата орлоҡ, тересә.

ЖИВЬЁМ *нареч. прост.* тереләтә, терeләй, тере көйгә.

ЖИ́ДКИЙ *прил.* 1. шыйыҡ; **жи́дкие тела́** *физ.* шыйыҡ есемдәр; **жи́дкий чай** шыйыҡ сәй; 2. (*редкий*) һирәк; **жи́дкая расти́тельность** һирәк үҫемлек; 3. *разг.* (*слабый*) йомшаҡ, көсһөҙ, зәғиф.

ЖИ́ДКОСТЬ *ж.* 1. шыйыҡса; **ме́ры жи́дкостей** шыйыҡсалар үлсәүе; 2. шыйыҡлыҡ; **жи́дкость молока́** һөттөң шыйыҡлығы; 3. һирәклек; **жи́дкость воло́с** сәстең һирәклеге.

ЖИ́ЖА *ж.* һарҡынды; **наво́зная жи́жа** тиҙәк һарҡындыһы.

жи́же *сравнит. ст. от* **жи́дкий.**

ЖИЗНЕДЕ́ЯТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. *биол.* йәшәүгә һәләтлелек; **жизнеде́ятельность органи́зма** организмдең йәшәүгә һәләтлелеге; 2. *перен.* йәшәү эшмәкәрлеге, эшлеклелек.

ЖИЗНЕДЕ́ЯТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. *биол.* йәшәүгә һәләтле; 2. *перен.* эшмәкәр, эшлекле, булдыҡлы.

ЖИЗНЕЛЮБИ́ВЫЙ *прил.* тормош һөйөүсән.

ЖИ́ЗНЕННОСТЬ *ж.* 1. йәшәүгә һәләтлелек, йәшәүгә ҡулайлашыу; **жи́зненность органи́зма** организмдең йәшәүгә ҡулайлашыуы; 2. тормошсанлыҡ; **си́ла и жи́зненность сове́тского стро́я** совет ҡоролошоноң көсө һәм тормошсанлығы.

ЖИ́ЗНЕННЫЙ *прил.* 1. тормош, ғүмер, йәшәү; тормошсан; **жи́зненный о́пыт** тормош тәжрибәһе; 2. *перен.* (*важный, необходимый*) мөһим, әһәмиәтле, бик кәрәкле; **жи́зненный вопро́с** мөһим мәсьәлә.

ЖИЗНЕОПИСА́НИЕ *с.* тормош юлын яҙыу, биография.

ЖИЗНЕОЩУЩЕ́НИЕ *с.* ысынбарлыҡты тоя белеү.

ЖИЗНЕПОНИМА́НИЕ *с.* тормошто аңлау, тормошҡа ҡараш.

ЖИЗНЕРА́ДОСТНОСТЬ *ж.* дәртлелек, шат (*йәки* көр) күңеллелек.

ЖИЗНЕРА́ДОСТНЫЙ *прил.* дәртле, шат (*йәки* көр) күңелле.

ЖИЗНЕСПОСО́БНОСТЬ *ж.* йәшәүгә һәләтлелек (*йәки* булдыҡлылыҡ).

ЖИЗНЕСПОСО́БНЫЙ *прил.* йәшәүгә һәләтле (*йәки* булдыҡлы); **жизнеспосо́бный органи́зм** йәшәүгә һәләтле организм.

ЖИЗНЕСТО́ЙКИЙ *прил.* йәшәүгә һәләтле, сыҙамлы, ныҡ.

ЖИЗНЕСТО́ЙКОСТЬ *ж.* йәшәүгә һәләтлелек, сыҙамлылыҡ, ныҡлыҡ.

ЖИЗНЕУТВЕРЖДА́ЮЩИЙ *прил.* тормошто раҫлаусы.

ЖИЗНЬ *ж.* 1. тормош; йәшәү, тереклек; **борьба́ за жизнь** йәшәү өсөн көрәш; **зако́ны жи́зни** тормош законлары; **обще́ственная жизнь** ижтимағи тормош; **кипу́чая жизнь** ҡайнап торған тормош; 2. (*продолжительность существования*) ғүмер (буйы); **за всю свою́ жизнь** үҙ ғүмере буйына; **на скло́не жи́зни** ҡартайғас, олоғайғас, ҡартлыҡ көндә, ғүмер ахырында (*йәки* аҙағында); 3. (*оживление*) йәнлелек, хәрәкәт; **у́лицы полны́ жи́зни** урамдарҙа йәнлелек; ◇ **боро́ться не на жизнь, а на сме́рть** үҙ-үҙенде аямайынса көрәшеү; **вопро́с жи́зни и́ли сме́рти** *см.* **вопро́с; жи́зни не рад** йәшәгe килмәй, торғо килмәй; **ме́жду жи́знью и сме́ртью** йәшәү менән үлем араһында; **по гроб жи́зни** *см.* **гроб; подру́га жи́зни** тормош юлдашы, ҡатын; **положи́ть жизнь** *за кого-что* үҙенде ҡорбан итеү; **прожига́ть жизнь** аҙып-туҙып йөрөү.

ЖИ́ЛА *ж.* 1. *разг.* ҡан тамыры; 2. *разг.* (*сухожилие*) һеңер, тарамыш; 3. *горн.* юлаҡ (*билдәле бер тау тоҡомо ятҡан ер ярығы*); 4. *тех.* жила (*кабель проводаларының береһе*).

ЖИЛЕ́Т *м.* жилет (*ирҙәр кейеме*).

ЖИЛЕ́ТНЫЙ *прил.* жилет; **жиле́тный карма́н** жилет кеҫәһе.

ЖИ́ЛИСТЫЙ *прил.* 1. һеңерле, ярылы; **жи́листое мя́со** һеңерле ит; 2. тамырлы, тамырҙары беленеп торған; **жи́листая рука́** тамырлы ҡул; 3. *перен. разг.* (*сухощавый, крепкий*) һыры, тарамыш кеүек, ныҡ.

ЖИЛИ́ЩЕ *с.* торлаҡ; **благоустро́йство жили́щ** торлаҡтарҙы яйлау, төҙәкләндереү.

ЖИЛИ́ЩНЫЙ *прил.* торлаҡ; **жили́щные усло́вия** торлаҡ шарттары.

ЖИ́ЛКА *ж.* 1. *уменьш. от* **жи́ла** 1, 2; 2. *бот., зоол.* тамыр, тамырсыҡ (*япраҡтарҙа, бөжәк ҡанаттарында*); 3. (*прослойка в горных породах*) юлаҡ; **бе́лый мра́мор с кра́сными жи́лками** ҡыҙыл юлаҡлы аҡ мәрмәр; 4. *перен.* һәләтлелек, булдыҡлылыҡ; **у него́**

есть **организа́торская жи́лка** уның ойоштороу һәләтлеге бар.

ЖИЛО́Й *прил.* торлаҡ, торорға яраҡлы; **жило́й фонд** торлаҡ фонды.

ЖИЛПЛО́ЩАДЬ *ж.* **(жила́я пло́щадь)** торлаҡ майҙаны.

ЖИЛЬЁ *с.* 1. (*обитаемое место*) йәшәү урыны; 2. *разг.* (*жилище*) торлаҡ, йорт, төләк.

ЖИМ *м. спорт.* (*штанганы*) күтәреү.

ЖИ́МОЛОСТЬ *ж. бот.* айыу баланы.

ЖИР *м.* май; **расти́тельные жиры́** үҫемлек майҙары; **ры́бий жир** балыҡ майы; ◇ **нагуля́ть жи́ру** һимереү; **с жи́ру беси́ться** *см.* **беси́ться.**

ЖИРА́Ф *м.*, **ЖИРА́ФА** *ж.* жираф.

ЖИРЕ́ТЬ *несов.* һимереү, көрәйеү; түлләнеү (*о птицах*).

ЖИ́РНОСТЬ *ж.* 1. (*молочных продуктов*) ҡуйылыҡ; **жи́рность молока́** һөт(төн) ҡуйылығы; 2. (*упитанность*) һимеҙлек, көрлөк.

ЖИ́РНЫЙ *прил.* 1. майлы; һөҙләклә, тоҙлоҡло, өрөлө (*о супе*); һимеҙ (*о мясе*); **жи́рная ка́ша** майлы бутҡа; 2. (*упитанность*) һимеҙ, көр; һимергән, көрәйгән; **жи́рная коро́ва** һимеҙ һыйыр; 3. май; **жи́рное пятно́** май табы (*йәки* димгеле); 4. (*о молоке и молочных продуктах*) ҡуйы, ҡаймаҡлы; 5. (*о почве*) һутлы; **жи́рная земля́** һутлы тупраҡ; 6. (*толстый — о линии, черте*) ҡалын; **жи́рный шрифт** *полигр.* ҡалын шрифт; ◇ **жи́рный кусо́к** майлы (*йәки* һимеҙ) ҡалъя.

ЖИРОВА́ТЬ *несов. сад.* буйға үҫеү (*емеш бирмәйенсә*).

ЖИРОВИ́К *м. мед.* оро (*кешелә*).

ЖИРОВО́Й *прил.* 1. май; майлы; **жировы́е отложе́ния** май үреү; 2. (*связанный с обработкой и употреблением жира*) май, май эшкәртеү; **жирова́я промы́шленность** май промышленносе.

ЖИРОПРИКА́З *м. фин.* жироприказ (*кредитор менән иҫәп яһау тураһында кредит учреждениеһенә вкладчиктең биргән яҙма бойороғо*).

ЖИТЕ́ЙСКИЙ *прил.* көндәлек, көндә була торған, ғәҙәттәге; ◇ **де́ло жите́йское** көн дә була торған эш.

ЖИ́ТЕЛЬ *м.* тороусы (*йәки* йәшәүсе) халыҡ; **коренно́й жи́тель** төп (*йәки* ерле) халыҡ.

ЖИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **жи́тель.**

ЖИ́ТЕЛЬСТВО *с.* тороу, йәшәү; **ме́сто жи́тельства** тороу (*йәки* йәшәү) урыны.

ЖИ́ТНИЦА *ж.* 1. *уст.* амбар, келәт; 2. *перен.* игенгә бай ер (*йәки* өлкә); **Украина — жи́тница СССР** Украина — СССР-ҙың игенгә бай өлкәһе.

ЖИ́ТНЫЙ *прил.* ашлыҡ; **жи́тный амба́р** ашлыҡ амбары.

ЖИТНЯ́К *м. бот.* бесәй ҡойроғо.

ЖИ́ТО *с.* ашлыҡ.

ЖИТЬ *несов.* 1. йәшәү, көн итеү (*йәки* күреү), тереклек итеү; **жить беззабо́тно** ғәмһеҙ йәшәү; 2. *кем-чем* бәйләнеп (*йәки* бирелеп) китеү; **он живёт люби́мой рабо́той** ул яратҡан эшенә бирелеп киткән; 3. (*обитать*) тороу; ◇ **жи́л(и)-бы́л(и)** булған ти, йәшәгән ти; **жить-пожива́ть** йәшәй биреү, ғүмер итеү; **приказа́ть до́лго жить** үлеү.

ЖИТЬЁ *с.* 1. *разг.* көнкүреш, тормош; **солда́тское житьё** һалдат тормошо; 2. тороу; **дом, приго́дный для житья́** торорлоҡ йорт; ◇ **житья́ нет** көн юҡ; **житьё-бытьё** хәл-әхүәл, ғүмер итеү, көнкүреш, тормош.

ЖИ́ТЬСЯ *несов. безл. кому, разг.* йәшәү, тороу; **ему́ хорошо́ живётся** ул яҡшы тора.

жму, жмёшь *и т. д. наст. вр. от* **жать** I 1, 3, 4.

ЖМУ́РИТЬ *несов.*: **жму́рить глаза́** күҙҙе ҡыҫыу (*йәки* йомоу).

ЖМУ́РИТЬСЯ *несов.* күҙҙе ҡыҫыу; ҡыҫылыу (*күҙгә ҡарата*).

ЖМУ́РКИ *только мн.* һуҡыр тәкә, күҙбәйләш, һәпәләк (*уйын*).

жмусь, жмёшься *и т. д. наст. вр. от* **жа́ться.**

ЖМЫХИ́ *мн.* (*ед.* **жмых** *м.*) түпрә.

ЖМЫХО́ВЫЙ *прил.* түпрә; **жмыхо́вые корма́** түпрә аҙыҡтар.

ЖНЕ́ЙКА *ж. с.-х.* урғыс.

ЖНЕЦ *м.* ураҡсы.

ЖНИВЬЁ *с.* 1. ҡауҙан, ҡамыл төбө; 2. (*солома*) ҡамыл.

ЖНИ́ЦА *женск. р. к* **жнец.**

жну, жнёшь *и т. д. наст. вр. от* **жать** II.

ЖОКЕ́Й *м. спорт.* жокей (*ат өйрәтеүсе*).

ЖОМ *м.* 1. (*пресс*) һыҡҡыс; 2. (*свекловичные выжимки*) һығынды.

ЖОНГЛЁР *м.* жонглёр (*цирк артисе*).

ЖОНГЛЁРСТВО *с.* 1. жонглёрлыҡ; 2. *перен.* (*ловкое, но произвольное обращение с фактами, словами и т. п.*) хәйләләү, оҫта алдау.

ЖОНГЛИ́РОВАТЬ *несов. чем и без доп.* 1. жонглёрлыҡ итеү; 2. *перен.* хәйләләү, оҫта алдау.

ЖРАТЬ *несов. что и без. доп., прост.* тығыныу, ҡорһаҡ тултырыу.

ЖРЕ́БИЙ *м.* 1. йәрәбә, шыбаға; **броса́ть жре́бий** йәрәбә ташлау; 2. *перен. поэт.* (*участь*) өлөш, яҙмыш; ◇ **жре́бий бро́шен** булыры булған, хәл ителгән.

ЖРЕЦ *м.* жрец (1. *мәжүсиҙәрҙә ҡорбан салыусы кеше*; 2. *перен. берәй нәмәгә йәне-тәне менән бирелгән кеше*).

ЖРЕ́ЧЕСКИЙ *прил.* жрец.

ЖРИ́ЦА *женск. р. к* **жрец.**

жру, жрёшь *и т. д. наст. вр. от* **жрать.**

ЖУ́ЖЕЛИЦА *ж. зоол.* бызылдауыҡ (*төнгө ҡуңыҙ*).

ЖУЖЖА́НИЕ *с. см.* **жужжа́ть.**

ЖУЖЖА́ТЬ *несов.* безелдәү, безләү, бызылдау, гөжләү, геүләү; **жужжи́т шмель** иңкеш безелдәй.

ЖУК *м.* ҡуңыҙ; **ма́йский жук** май ҡуңыҙы.

ЖУ́ЛИК *м.* 1. (*вор*) жулик, ҡараҡ, бур; 2. *разг.* (*обманщик*) алдаҡсы, ялғансы.

ЖУЛИКОВА́ТЫЙ *прил.* жуликтәрсә.

ЖУЛЬЁ *с. собир. разг.* жуликтәр, ҡараҡтар.

ЖУ́ЛЬНИЧАТЬ *несов. разг.* алдау, хәйләләү, мутлашыу.

ЖУ́ЛЬНИЧЕСТВО *с. разг.* алдалау, хәйләлек, мутлыҡ.

ЖУПА́Н *м.* ҡыҫҡа сәкмән (*элек поляктәрҙә һәм украиндарҙа*).

ЖУРАВЛИ́НЫЙ *прил.* торна; **журавли́ные кры́лья** торна ҡанаттары.

ЖУРА́ВЛЬ *м.* 1. торна; 2. (*у колодца*) сиртмә.

ЖУРИ́ТЬ *несов. кого, разг.* шелтәләү, орошоу.

ЖУРНА́Л *м.* журнал.

ЖУРНАЛИ́СТ *м.* журналист.

ЖУРНАЛИ́СТИКА *ж.* 1. журналистика (*журналдарҙа һәм газеталарҙа әҙәби-публицистик эшмәкәрлек*); 2. *собир.* газета-журналдар (*ваҡытлы матбуғат*).

ЖУРНАЛИ́СТКА *ж.* журналистка.

ЖУРНАЛИ́СТСКИЙ *прил.* журналислек; **журнали́стские спосо́бности** журналислек һәләте.

ЖУРНА́ЛЬНЫЙ *прил.* журнал; **журна́льная статья́** журнал мәҡәләһе.

ЖУРЧА́НИЕ *с. см.* **журча́ть; журча́ние ручья́** шишмә селтерәүе.

ЖУРЧА́ТЬ *несов.* сылтырау, шылтырау, гөрләү, селтерҙәү.

ЖУ́ТКИЙ *прил.* ҡурҡыныс, ҡот осҡос, йөрәк ярғыс; дәһшәтле, хәүефле; **жу́ткая карти́на** ҡот осҡос күренеш.

ЖУ́ТКО *нареч.* 1. ҡурҡыныс, ҡот осҡос; 2. *в знач. сказ. безл. кому* ҡурҡыныс; **мне ста́ло жу́тко** миңә ҡурҡыныс булып китте.

ЖУТЬ *ж. разг.* ҡурҡыу, ҡот осоу, хәүефләнеү; **меня́ жуть берёт** мин ҡурҡам, мине ҡурҡыу ала.

ЖУ́ХЛЫЙ *прил.* тоноҡланған, уңарған (*о красках*); ҡыу, ҡыуарған (*о траве, листьях*).

ЖУ́ХНУТЬ *несов.* тоноҡланыу, уңарыу (*о красках*); ҡырыу (*о траве, листьях*).

жую́, жуёшь *и т. д. наст. вр. от* **жева́ть.**

ЖЮРИ́ *с. нескл.* жюри (1. *собир. конкурстарҙа, ярыштарҙа бүләк билдәләүселәр*; 2. *уст. спорт ярыштарындағы судья*).

З

ЗА *предлог* 1. *с вин. п.* (*около, вокруг*) эргәһенә, эргәһендә, янына, янында; **сесть за стол** өҫтәл эргәһенә (*йәки* янына) ултырыу; 2. *с вин. п.* (*при указании на начало действия*) ≈ға (≈гә, ≈ҡа, ≈кә); **взя́ться за рабо́ту** эшкә тотоноу; 3. *с вин. п.* (*при указании лица, предмета, позади или по другую сторону которого что-то помещено, спрятано*) ≈ға (≈гә, ≈ҡа, ≈кә); **заложи́ть ру́ки за́ спину** ҡулды артҡа ҡуйыу; 4. *с вин. п.* (*при указании цены, платы*) ≈ға (≈гә, ≈ҡа, ≈кә); **купи́ть за пять рубле́й** биш һумға һатып алыу; 5. *с вин. п.* (*позднее; больше; сверх*) ашҡан, ашыу, ауған, уҙған; **моро́з за два́дцать гра́дусов** егерме градустан ашҡан һыуыҡ; **ей далеко́ за со́рок** уның йәше күптән инде ҡырҡтан уҙған; 6. *с вин. п.* (*при указании расстояния*) арала, ерҙә, алыҫлыҡта; **находи́ться за де́сять киломе́тров от го́рода** ҡаланан ун километр алыҫлыҡта булыу; 7. *с вин. п.* (*раньше на какое-л. время*) алда(н), элек, элгәре; **за́ день до отъе́зда** китерҙән бер көн алда; 8. *с вин. п.* (*в течение какого-л. времени*) ≈ҙа (≈ҙә, ≈да, ≈дә, ≈ла, ≈лә, ≈та, ≈тә), эсендә, ваҡытында; **отдохну́ть за вре́мя о́тпуска** отпуск ваҡытында ял итеү; **сде́лать за час** бер сәғәттә эшләү; **за́ две неде́ли** ике аҙна эсендә; 9. *с вин. п.* (*при указании на лицо или предмет, к которому прикасаются*) ≈дан (≈дән, ≈ҙан, ≈ҙән, ≈нан, ≈нән, ≈тан, ≈тән); **взять за́ руку** ҡулынан тотоу; 10. *с вин. п.* (*ради, в пользу чего-л.*) өсөн; **боро́ться за мир** тыныслыҡ өсөн көрәшеү; 11. *с вин. п.* (*вместо кого-л., замещая кого-л.*) өсөн, урынына; **рабо́тать за това́рища** иптәше өсөн эшләү; 12. *с вин. п.* (*при указании лица или предмета, выступающего в качестве кого-чего-л.*) итеп, тип; **приня́ть за пра́вило** ҡағиҙә итеп ҡабул итеү, ҡағиҙә тип таныу; **счита́ть за честь** бәхет тип һанау; 13. *с вин. п.* (*при указании лица, к которому возникает какое-либо чувство*) өсөн; **я рад за вас** мин һеҙҙең өсөн шатмын; **мне сты́дно за неё** уның өсөн мин оялам; 14. *с вин. и твор. п.* (*по причине, вследствие*) ≈ғы (≈ге, ≈ны, ≈не) өсөн, ≈ға (≈гә) күрә; арҡаһында, ≈лыҡтан (≈лектән); **уважа́ть за хра́брость** ҡыйыулығы өсөн ихтирам итеү; **за отсу́тствием до́ктора** доктор булмағанлыҡтан; **за недоста́тком вре́мени** ваҡыт етмәгәнгә күрә; 15. *с вин. и твор. п.* (*через, по ту сторону, позади*) артына, артында, аръяғына, аръяғында, тышына, тышында, ситенә, ситендә; аша, арҡыры; **вы́нести за ско́бки** йәйә тышына сығарыу; **жить за го́родом** ҡала ситендә йәшәү; **вы́бросить за окно́** тәҙрә аша ташлау; 16. *с твор. п.* (*позади, вслед, следом*) арттан, артынан, бер-бер артлы ... һуң; **оди́н за други́м** береһе артынан икенсеһе; **за мной** минең арттан; 17. *с твор. п.* (*во время чего-л.*) ≈да (≈дә, ≈ҙа, ≈ҙә, ≈ла, ≈лә, та, ≈тә) ваҡытында, ваҡытта, саҡта; **за у́жином** киске аш ваҡытында; **за рабо́той** эшләгәндә; 18. *с твор. п.* (*при указании лица или предмета, на которые направлено действие*) ≈ды (≈де, ≈ҙы, ≈ҙе, ≈ны, ≈не, ≈ты, ≈те); **уха́живать за больны́ми** ауырыуҙарҙы ҡарау; **следи́ть за чистото́й** таҙалыҡты тикшереп тороу; 19. *с твор. п.* (*с целью, для чего-л.*) артынан, алырға, ≈ға (≈гә, ≈ҡа, ≈кә); **пойти́ за водо́й** һыуға барыу; **посла́ть за веща́ми** әйберҙәрҙе алырға ебәреү; 20. *с твор. п.* (*при указании лица, от которого зависит наступление какого-л. действия*) ≈да (≈дә, ≈ҙа, ≈ҙә, ≈ла, ≈лә, ≈на, ≈нә, ≈та, ≈тә); **де́ло за ва́ми** эш һеҙҙә ҡалды; 21. *с твор. п.* ≈лы (≈ле), булған, менән; **бума́га за по́дписью дире́ктора** директор ҡул ҡуйған ҡағыҙ, директор ҡултамғаһы булған ҡағыҙ; **де́ло за но́мером** 4 4-се номерле дело; ◇ **вы́йти за́муж за кого́-либо** берәүгә кейәүгә сығыу; **за исключе́нием** ≈дан башҡа; ≈дан тыш; **за и про́тив** яҡлап һәм ҡаршы; **за счёт кого́-либо** берәй кеше иҫәбенә; **за счёт чего́-либо** берәй нәмә иҫәбенә; **ни за что́** һис бер ваҡытта ла.